

มาตรการทางกฎหมายในการกำหนดอำนาจหน้าที่และลักษณะคดีแพ่ง
ในระบบไต่สวนของศาลยุติธรรม
Legal Measures on Determining Judicial Authority and Civil Case
Characteristics in the Inquisitorial System of Courts of Justice

ธีรวรรณ กลางณรงค์¹
Thirawan Klangnarong¹

Received: August 16, 2024
Revised: November 20, 2024
Accepted: December 11, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมที่ต้องใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดี และวิเคราะห์ลักษณะของคดีที่ต้องใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย บทบัญญัติของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำพิพากษาศาลฎีกา หนังสือ บทความทางวิชาการ และรายงานการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แม้ระบบศาลยุติธรรมไทยจะเปิดโอกาสให้ใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดี แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษาส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับวัฒนธรรมระบบกล่าวหา อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความกังวลเกี่ยวกับการรักษาความเป็นกลางของศาล ข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและระยะเวลาในการพิจารณาคดี การขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการใช้ระบบไต่สวน และปัญหาความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น การกำหนดลักษณะคดีที่ควรใช้ระบบไต่สวนควรพิจารณาจากปัจจัยสำคัญสองประการ ได้แก่ (1) สถานะของคู่ความ ซึ่งประกอบด้วย สถานะทางการเงิน สถานะทางสังคม พื้นฐานการศึกษา และอำนาจต่อรองในกระบวนการยุติธรรม และ (2) ลักษณะของคดี ซึ่งครอบคลุมถึงคดีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ คดีที่มีความซับซ้อนทางเทคนิคและต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การวิจัยนี้ มีข้อเสนอแนะให้มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทางกฎหมายดั้งเดิมคือ ระบบกล่าวหา กับระบบไต่สวน เพื่อสร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย อันจะนำไปสู่การอำนวยความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพและสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับการใช้ระบบไต่สวน เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส

¹ ดร., อาจารย์ประจำ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, E-mail: Thirawan.kl@up.ac.th
Dr., Lecturer, School of Law, University of Phayao

คำสำคัญ : ระบบไต่สวน, อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา, การกำหนดลักษณะคดีแพ่ง

Abstract

This research aims to study the authority of judges in the judicial system who are required to use the inquisitorial system in trial proceedings. It also seeks to analyze the characteristics of cases suitable for adjudication under the inquisitorial system in the judiciary. The study employs qualitative research methods by examining and analyzing relevant documents, including legal provisions, regulations, judicial decisions from the Supreme Court, books, academic articles, and research reports.

The findings reveal that although the Thai judicial system allows for the use of the inquisitorial system in trial proceedings, in practice, most judges remain attached to the adversarial system culture due to several factors. These include concerns about maintaining judicial impartiality, limitations in human resources and time for case proceedings, the lack of clear guidelines for applying the inquisitorial system, and inequities in access to justice. Therefore, determining the types of cases that should employ the inquisitorial system should consider two key factors (1) **The status of the parties**, including financial standing, social status, educational background, and bargaining power within the justice process. (2) **The nature of the case**, encompassing cases involving public interest, technically complex cases requiring specialized expertise. The study recommends integrating the traditional legal culture of the adversarial system with the inquisitorial system to create a new legal culture that aligns with the context of Thai society. This integration aims to enhance the efficiency of justice delivery and build public trust in the judicial process. Additionally, the research suggests improving relevant laws and regulations to provide clarity and alignment with the application of the inquisitorial system, ensuring that trial proceedings are conducted efficiently and transparently.

Keywords: Inquisitorial System, Judicial Authority, Civil Case Classification

บทนำ

ระบบการพิจารณาคดีของศาลในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 2 ระบบหลัก คือ ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) และระบบไต่สวน (Inquisitorial System) โดยประเทศไทยใช้ระบบกล่าวหาเป็นหลักในศาลยุติธรรม ซึ่งผู้พิพากษาจะถูกจำกัดกรอบในการพิจารณาเฉพาะจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอต่อศาลเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันได้มีการนำระบบไต่สวนมาใช้ในคดีบางประเภทของศาลยุติธรรม เช่น คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คดีทุจริตและประพฤติมิชอบ และคดีค้ามนุษย์ ทำให้เกิดความท้าทายในการปรับตัวของผู้พิพากษาที่คุ้นเคยกับระบบกล่าวหาอย่างมาก

ระบบไต่สวนเป็นระบบที่ให้อำนาจผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ถูกจำกัดเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ ซึ่งเป็นระบบที่เหมาะสมกับคดีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะและกฎหมายมหาชน เช่น คดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญ การนำระบบไต่สวนมาใช้ในศาลยุติธรรมจึงต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมของประเภทคดีและผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ในบริบทของประเทศไทย ระบบไต่สวนเพิ่งได้รับการนำมาใช้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อมีการจัดตั้งศาลปกครองในปี พ.ศ. 2542 ซึ่งนับเป็นระยะเวลาเพียง 25 ปี เมื่อเทียบกับการใช้ระบบกล่าวหาที่มีมาอย่างยาวนานในศาลยุติธรรมไทย ส่งผลให้แนวทางการปฏิบัติและความเข้าใจในการใช้ระบบไต่สวนยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน อันอาจนำไปสู่ความแตกต่างในการตีความและการวินิจฉัยคดีของศาล"

การศึกษาวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นที่จะวิเคราะห์ความเหมาะสมของการนำระบบไต่สวนมาใช้ในศาลยุติธรรม โดยเฉพาะการกำหนดลักษณะของคดีแพ่งที่ควรใช้ระบบไต่สวนแทนระบบกล่าวหา ทั้งนี้ เพื่อให้การค้นหาค้นข้อเท็จจริงในคดีเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยคำนึงถึงการรักษาสสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ผลการศึกษาจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีที่เหมาะสมและเป็นธรรมยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อกระบวนการยุติธรรมและสังคมโดยรวม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะคดีแพ่งของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในการใช้ระบบไต่สวนของศาลยุติธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงานที่ชัดเจน
2. ทำให้ทราบลักษณะคดีที่ควรใช้ระบบไต่สวนในศาลยุติธรรม ซึ่งจะช่วยในการจำแนกประเภทคดีและการกำหนดวิธีพิจารณาที่เหมาะสม
3. เพื่อพัฒนาระบบไต่สวนในศาลยุติธรรมให้มีความสมดุลระหว่างการค้นหาค้นความจริงและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันจะนำไปสู่กระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "มาตรการทางกฎหมายในการกำหนดอำนาจหน้าที่และลักษณะคดีแพ่งในระบบไต่สวนของศาลยุติธรรม" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีหนังสือและตำราทางวิชาการ บทความทางวิชาการ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ เอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เผยแพร่ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ และอิเล็กทรอนิกส์

1.2 การศึกษากฎหมายและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยมี กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษาของศาล รายงานการประชุมและเอกสารประกอบการประชุม เอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากข้อมูลที่รวบรวมในข้อ 1.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับระบบไต่สวนหลักการและเหตุผลในการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดี

2.2 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากข้อมูลที่รวบรวมในข้อ 1.2 เพื่อศึกษา หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบไต่สวน แนวทางการปรับใช้ระบบไต่สวนในคดีประเภทต่างๆ

2.3 การสังเคราะห์ เพื่อกำหนดลักษณะคดีที่เหมาะสมสำหรับการใช้ระบบไต่สวนในศาลยุติธรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับระบบวิธีพิจารณาคดี

ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) เป็นระบบที่ศาลมีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริง โดยศาลมีอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริง สืบพยานและรวบรวมพยานหลักฐานด้วยตนเอง ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกในการดำเนินกระบวนการพิจารณามุ่งเน้นการค้นหาความจริงแท้ของคดีมากกว่าการแข่งขันระหว่างคู่ความ บทบาทของผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงมีความชัดเจน มีกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นระบบ

ระบบกล่าวหา (Adversarial System) มีลักษณะที่คู่ความมีบทบาทหลักในการนำเสนอพยานหลักฐาน การดำเนินคดีเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความ พยานหลักฐานถูกนำเสนอโดยคู่ความเป็นหลัก

2. หลักการค้นหาความจริง

หลักการค้นหาความจริง เป็นหลักการสำคัญในระบบไต่สวนที่ให้อำนาจศาลในการค้นหาความจริงอย่างกว้างขวาง โดยศาลมีอำนาจริเริ่มในการแสวงหาข้อเท็จจริง สามารถสั่งให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาแสดง และมีอำนาจเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมได้เอง รวมถึงสามารถตั้งคำถามพยานได้อย่างกว้างขวาง ในด้านการรับฟังพยานหลักฐาน ระบบนี้ไม่จำกัดรูปแบบของพยานหลักฐาน โดยรับฟังพยานหลักฐานทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็น และให้น้ำหนักพยานหลักฐานตามความน่าเชื่อถือ โดยไม่ผูกมัดกับคำรับหรือข้อตกลงของคู่ความที่ขัดต่อความจริง

โดยผู้พิพากษามีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงอย่างกระตือรือร้น สามารถซักถามพยานได้อย่างละเอียด ควบคุมทิศทางการสืบพยานให้ตรงประเด็น และวิเคราะห์ซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานอย่างรอบด้าน ขณะเดียวกันก็ต้องคุ้มครองสิทธิของคู่ความโดยให้โอกาสในการโต้แย้งพยานหลักฐาน แจ้งให้ทราบถึงการแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม เปิดโอกาสให้นำสืบหักล้าง และรับฟังความเห็นในประเด็นสำคัญ การพิจารณาพยานหลักฐานต้องพิจารณาทั้งหมดประกอบกัน ไม่จำกัดเฉพาะที่คู่ความนำเสนอ ต้อง

คำนึงถึงพฤติการณ์แวดล้อมของคดีและวิเคราะห์ความสอดคล้องของพยานหลักฐาน การใช้ดุลพินิจของศาลต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ต้องอธิบายเหตุผลในการรับฟังพยานหลักฐาน คำนึงถึงหลักความยุติธรรม และต้องสามารถตรวจสอบได้

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินคดีแพ่ง มีการระบุอำนาจศาลในการไต่สวนและแสวงหาข้อเท็จจริง กำหนดบทบาทของคู่ความและศาลในการดำเนินคดี

4. การศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศในระบบ Civil Law

การศึกษาระบบไต่สวนในประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี เพื่อวิเคราะห์บทบาทผู้พิพากษาในการค้นหาความจริง รวมถึงการศึกษากระบวนการรวบรวมพยานหลักฐาน ประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนีเป็นประเทศที่พัฒนาระบบไต่สวนมาอย่างยาวนาน มีวิวัฒนาการของระบบกฎหมายที่เป็นแบบอย่างให้หลายประเทศนำไปปรับใช้ มีการพัฒนาทฤษฎีและหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน

ศาลยุติธรรมไทยมีวัฒนธรรมทางกฎหมายที่ยึดถือระบบกล่าวหาเป็นหลักในการพิจารณาคดีมาอย่างยาวนาน ระบบนี้ให้ความสำคัญกับบทบาทของคู่ความทั้งสองฝ่ายในการเสนอพยานหลักฐานและข้อโต้แย้ง ในขณะที่ผู้พิพากษามีหน้าที่หลักในการพิจารณาข้อเท็จจริงและตัดสินคดีบนพื้นฐานของหลักฐานที่ฝ่ายคู่ความนำเสนอ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรม ซึ่งมีการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีแพ่งในศาล โดยผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่เชิงรุกในการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยไม่เพียงแค่ฟังพยานหลักฐานที่ฝ่ายต่างๆ นำเสนอ แต่ยังสามารถสอบสวนและค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง วัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดี จะเน้นไปที่การแสวงหาความจริงและความยุติธรรมเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมมากกว่าผลประโยชน์ของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การพิจารณาคดีในระบบนี้อาจมีทั้งการพิจารณาแบบลายลักษณ์อักษร และการพิจารณาแบบวาจา ซึ่งการพิจารณาแบบลายลักษณ์อักษรเป็นลักษณะหลักในการแสวงหาข้อเท็จจริง ศาลมีอำนาจในการเรียกพยานหลักฐานหรือขอข้อมูลเพิ่มเติมจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ศาลสามารถตัดสินคดีได้อย่างถูกต้องและยุติธรรม อำนาจหน้าที่การใช้อำนาจของศาลต้องใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม ไม่ลำเอียง เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ และเพื่อความยุติธรรมในการพิจารณาคดีของศาล

การนำระบบไต่สวนแบบผสมผสานมาใช้ในศาลยุติธรรมของไทยอาจมีผลกระทบต่อ

วัฒนธรรมทางกฎหมายและความคุ้นชินดั้งเดิมของสังคมผู้พิพากษาและทนายความที่มีความคุ้นเคยกับระบบกล่าวหาอาจต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบไต่สวน แม้กฎหมายจะเปิดช่องให้มีการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมก็ตาม แต่วัฒนธรรมทางกฎหมายของไทยยังคงยึดติดกับระบบกล่าวหาเป็นหลัก ผู้พิพากษาจึงอาจรู้สึกว่าการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเป็นการก้าวล่วงหน้าที่ของคู่ความ ซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการใช้ระบบ

ผสมผสาน การปรับตัวของผู้พิพากษาที่คุ้นเคยกับระบบกล่าวหา มาตลอดอาจพบความท้าทายในการปรับตัวสู่ระบบไต่สวน เนื่องจากทั้งสองระบบมีแนวคิดและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน การปรับเปลี่ยนนี้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมทางกฎหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจนำมาซึ่งปัญหาในการตีความกฎหมายที่แตกต่างกัน การที่ผู้พิพากษาต้องปรับอำนาจหน้าที่จากระบบกล่าวหาไปสู่ระบบไต่สวนมากขึ้น อาจนำไปสู่การตีความกฎหมายที่แตกต่างกันในช่วงเปลี่ยนผ่าน เนื่องจากผู้พิพากษาแต่ละคนอาจมีพื้นฐานความเข้าใจและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากในระบบกล่าวหา เป็นการต่อสู้คดีของคู่ความที่ต้องต่อสู้คดีกันเอง โดยศาลมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ตัดสินคดีตามข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ การพิจารณาคดีมุ่งเน้นไปที่การรักษาสีบทและเสรีภาพของคู่กรณี และการให้คู่ความมีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน ในการพิจารณาคดีเน้นการพิจารณาคดีแบบวาจา การสืบพยาน เปิดความที่คู่กรณีมีโอกาสในการแสดงพยานหลักฐานและโต้แย้งกันในศาล ทั้งนี้ การพิจารณาคดีในศาลไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 116 แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา โดยกฎหมายได้ให้อำนาจแก่ศาลในการมีอำนาจหน้าที่เชิงรุกในการค้นหาความจริง กล่าวคือ ศาลมีอำนาจในการถามพยานเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป เช่น ชื่อ อายุ อาชีพ ที่อยู่ และความเกี่ยวข้องกับคู่ความ นอกจากนี้ ศาลยังสามารถถามพยานเพิ่มเติมเพื่อให้คำเบิกความมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และหากเห็นว่าข้อเท็จจริงที่ได้จากคู่ความยังไม่เพียงพอ ศาลก็มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้พิพากษามักไม่ใช้อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือแทบจะไม่ใช้อำนาจหน้าที่ในเชิงรุกเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมอย่างเต็มที่ แม้ว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดียังไม่ยุติก็ตาม ทั้งนี้ เนื่องจากผู้พิพากษาส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแนวคิดของระบบกล่าวหา ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่คดี หากคู่ความฝ่ายใดไม่สามารถนำพยานมาสืบได้ก็อาจส่งผลให้ฝ่ายนั้นแพ้คดี ด้วยเหตุนี้ ผลของคดีจึงมักขึ้นอยู่กับความสามารถและความชำนาญของทนายความในการนำเสนอพยานหลักฐานมากกว่าการค้นหาความจริงโดยศาลเอง ทั้งนี้ ตัวผู้พิพากษาเองนั้นเกิดความกังวลเนื่องจากการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนั้น อาจถูกมองว่าเป็นการเอนเอียง หรือไม่เป็นกลาง การวางตัวเป็นกลางถือเป็นหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรม ผู้พิพากษาจึงอาจลังเลที่จะดำเนินการใดๆ ที่อาจถูกตีความว่าเป็นการช่วยเหลือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ถึงความขัดแย้งระหว่างเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ในการค้นหาความจริงมากขึ้นตามแนวทางของระบบไต่สวน และการปฏิบัติจริงที่ยังคงยึดติดกับแนวทางของระบบกล่าวหา ซึ่งความไม่สอดคล้องนี้อาจส่งผลต่อการอำนวยความยุติธรรมในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่คู่ความมีความไม่เท่าเทียมกันในการต่อสู้คดีหรือความสามารถในการว่าจ้างทนายความที่มีประสบการณ์ จากการศึกษาพบว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้พิพากษาไทยไม่สามารถใช้อำนาจในระบบไต่สวนได้อย่างเต็มที่ที่มีหลายประการ ดังนี้

ประการแรก วัฒนธรรมทางกฎหมายของไทยนั้น ผู้พิพากษาไทยถูกหล่อหลอมด้วยระบบกล่าวหา มาอย่างยาวนาน ซึ่งมีหลักการพื้นฐานว่าคู่ความต้องต่อสู้คดีกันเอง โดยศาลมีหน้าที่เพียงตัดสินตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ ตัวอย่างเช่น ในคดีแพ่งทั่วไป แม้ผู้พิพากษาจะเห็นว่าพยานหลักฐานสำคัญที่อาจช่วยค้นหาความจริงได้ แต่หากคู่ความไม่นำสืบพยานหลักฐาน ผู้พิพากษามักจะไม่ใช้อำนาจเรียกพยานหลักฐานนั้นมาเอง เพราะเกรงว่าจะเป็นการก้าวล่วงบทบาทของคู่ความ

ประการที่สอง ความกังวลเรื่องความเป็นกลาง ผู้พิพากษามักลังเลที่จะแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม เพราะเกรงว่าจะถูกมองว่าเอนเอียงหรือช่วยเหลือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างเช่น หากผู้พิพากษาเห็นว่า

คู่ความฝ่ายหนึ่งมีพยานหลักฐานที่อาจเป็นประโยชน์แต่ไม่ได้นำมาแสดง การที่ศาลจะเรียกพยานหลักฐานนั้นมาเอง อาจถูกอีกฝ่ายมองว่าศาลกำลังช่วยเหลือคู่ความฝ่ายตรงข้าม

ประการที่สาม ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและเวลา การแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมโดยศาลต้องใช้เวลาและทรัพยากรมากกว่าการปล่อยให้คู่ความดำเนินการเอง เช่น หากศาลต้องการสืบพยานเพิ่มเติม อาจใช้เวลาในการออกหมายเรียก ร้องการสืบพยาน และอาจต้องเลื่อนนัดพิจารณาออกไป ซึ่งกระทบต่อการบริหารจัดการคดีที่มีอยู่จำนวนมาก

ประการที่สี่ การขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน แม้กฎหมายจะให้อำนาจศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม แต่ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานว่าควรใช้อำนาจนี้ในสถานการณ์ใดและอย่างไร ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่คู่ความฝ่ายหนึ่งไม่มีทนายความ และนำสืบพยานไม่ครบถ้วน ผู้พิพากษาอาจไม่แน่ใจว่าควรใช้อำนาจช่วยค้นหาความจริงเพียงใด จึงมักเลือกที่จะวางเฉยตามแบบระบบกล่าวหา

ประการสุดท้าย ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงความยุติธรรม การที่ผู้พิพากษาไม่ใช้อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคู่ความที่มีทรัพยากรจำกัด ตัวอย่างเช่น ในคดีที่ประชาชนทั่วไปฟ้องบริษัทใหญ่ หากศาลไม่ช่วยแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ฝ่ายที่มีทรัพยากรน้อยกว่าอาจเสียเปรียบเพราะไม่สามารถเข้าถึงพยานหลักฐานสำคัญหรือว่าจ้างทนายความที่มีความเชี่ยวชาญได้

ผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวทำให้การอำนวยความยุติธรรมอาจไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร เพราะศาลอาจต้องตัดสินคดีโดยอาศัยเพียงข้อเท็จจริงที่ไม่ครบถ้วนจากการนำเสนอของคู่ความ แทนที่จะได้ความจริงที่สมบูรณ์จากการที่ศาลใช้อำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้จึงต้องอาศัยทั้งการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้พิพากษา การสร้างแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรม

การปรับเปลี่ยนกระบวนการยุติธรรมไทยจากระบบกล่าวหาสู่การผสมผสานกับระบบไต่สวนนั้นสามารถพิจารณาเทียบเคียงกับประเทศที่ใช้ระบบไต่สวนมาอย่างยาวนานได้ โดยเฉพาะประเทศในภาคพื้นยุโรปที่เป็นต้นแบบของระบบนี้ ในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งถือเป็นต้นแบบของระบบไต่สวน ผู้พิพากษามีบทบาทอย่างมากในการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยเฉพาะในคดีแพ่ง ผู้พิพากษาฝรั่งเศสมีอำนาจเต็มที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริง สามารถเรียกพยานหลักฐานเพิ่มเติม และกำหนดทิศทางการพิจารณาคดีได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ระบบศาลฝรั่งเศสยังมีผู้พิพากษาไต่สวน ที่ทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานในคดีอาญาสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการค้นหาความจริง ส่วนในประเทศเยอรมนี ระบบศาลมีการผสมผสานระหว่างระบบไต่สวนกับระบบกล่าวหาได้อย่างลงตัว ผู้พิพากษาเยอรมันมีบทบาทสำคัญในการกำกับพิจารณาคดีและค้นหาความจริง แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับสิทธิของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐาน ระบบศาลเยอรมันยังมีการจัดการคดีแบบต่อเนื่องที่มีประสิทธิภาพ และมีการใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งอย่างเป็นระบบ

เมื่อเปรียบเทียบในบริบทของคดีแพ่งจะพบว่ามีความแตกต่างดังนี้

- 1) การแสวงหาข้อเท็จจริงในประเทศไทย ผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาข้อเท็จจริงที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น หากคู่ความฝ่ายใดมีข้อจำกัด เช่น ขาดพยานหรือหลักฐาน อาจทำให้เสียเปรียบในกระบวนการ แต่ฝรั่งเศสและเยอรมนี ผู้พิพากษามีอำนาจรวบรวมข้อเท็จจริงเอง โดยเฉพาะในคดีที่ซับซ้อนหรือคู่ความมีความไม่เท่าเทียม เช่น คดีผู้บริโภคหรือสิ่งแวดล้อม ทำให้กระบวนการพิจารณามีความยืดหยุ่นและครอบคลุมมากขึ้น

2) การสืบพยานและหลักฐาน ประเทศไทย การสืบพยานขึ้นอยู่กับความเป็นหลัก ผู้พิพากษามีบทบาทเพียงตรวจสอบและวิเคราะห์หลักฐานที่น่าเสนอ ทำให้คู่ความที่ขาดทรัพยากรเสียเปรียบในคดีที่ต้องใช้พยานหลักฐานที่ซับซ้อน แต่ฝรั่งเศสและเยอรมนี ผู้พิพากษามีบทบาทสืบพยานและรวบรวมหลักฐานเพิ่มเติม เช่น ในคดีที่ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญหรือการวิเคราะห์ทางเทคนิค ผู้พิพากษาสามารถขอข้อมูลเพิ่มเติมหรือสอบพยานที่เกี่ยวข้องได้

3) ความเป็นกลาง ประเทศไทย จะมีความเป็นกลางของผู้พิพากษาเน้นการไม่ก้าวล่วงบทบาทของคู่ความ ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงในการลำเอียง แต่ในบางกรณีอาจขาดความยืดหยุ่นในการช่วยเหลือคู่ความที่เสียเปรียบ ส่วนฝรั่งเศสและเยอรมนี แม้ผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุก แต่ยังรักษาความเป็นกลางโดยรวมข้อเท็จจริงที่สมดุลทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียต่อคู่ความ ทำให้กระบวนการเกิดความยุติธรรมมากขึ้นในคดีที่คู่ความมีความไม่เท่าเทียม

2. การกำหนดลักษณะคดีแพ่งของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีระบบไต่สวน

จากการศึกษาหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าควรนำระบบไต่สวนมาใช้ นั้น พิจารณาจากลักษณะของคู่ความและลักษณะของคดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความเท่าเทียมและความถูกต้องในการตัดสินคดี

ประการแรก หลักเกณฑ์ด้านสถานะของคู่ความ เป็นเกณฑ์ที่สำคัญในการพิจารณาว่าจะนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีหรือไม่ เกณฑ์นี้มุ่งเน้นให้ศาลพิจารณาถึงความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่างๆ ระหว่างคู่ความ อาทิ สถานะทางการเงิน สถานะทางสังคม พื้นฐานการศึกษา อำนาจต่อรองในกระบวนการยุติธรรม และความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย หากศาลพบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันในบางประการ ควรนำระบบไต่สวนมาใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย โดยมุ่งเน้นให้ศาลพิจารณาถึงความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่าง ๆ ระหว่างคู่ความ ดังนี้

1) สถานะทางการเงิน สถานะทางการเงินของคู่ความเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการจัดหาทนายความ การรวบรวมพยานหลักฐาน และการต่อสู้คดีในศาล หากคู่ความฝ่ายหนึ่งมีฐานะทางการเงินที่ดีกว่า อาจมีความได้เปรียบในการต่อสู้คดี ดังนั้น การนำระบบไต่สวนมาใช้จะทำให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานเอง ทำให้คู่ความที่มีฐานะทางการเงินต่ำกว่าไม่เสียเปรียบในกระบวนการยุติธรรม ในประเทศเยอรมนี ระบบไต่สวนช่วยให้ศาลมีบทบาทเชิงรุกในการสืบพยานและรวบรวมหลักฐาน ไม่ว่าคู่ความจะมีฐานะการเงินเพียงใดก็ตาม ตัวอย่างเช่น คดีแรงงานที่ลูกจ้างไม่สามารถเข้าถึงทนายความ ศาลจะช่วยเหลือโดยให้คำแนะนำทางกฎหมายหรือเรียกพยานที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูลด้วยตนเอง แนวทางนี้ช่วยลดความเสียเปรียบสำหรับคู่ความที่มีข้อจำกัดทางการเงินและเพิ่มโอกาสในการได้รับความเป็นธรรม

2) ฐานะทางสังคม ฐานะทางสังคมของคู่ความอาจส่งผลต่อการได้รับความเชื่อถือและการปฏิบัติที่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม คู่ความที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าอาจมีอิทธิพลมากกว่าในสังคมในประเทศฝรั่งเศส ผู้พิพากษามีอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างเป็นอิสระ โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคมของคู่ความ ในระบบกฎหมายฝรั่งเศส ผู้พิพากษามีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและแสวงหาข้อเท็จจริงโดยอิสระ เพื่อให้มั่นใจว่าคู่ความทุกฝ่ายจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม เช่น คดีที่เกี่ยวข้องกับคนกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้ลี้ภัย ผู้ด้อยโอกาส หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น การนำระบบไต่สวนมาใช้จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการพิจารณาคดี

3) พื้นฐานการศึกษา การที่คู่ความมีพื้นฐานการศึกษาที่แตกต่างกัน อาจส่งผลต่อความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมและความสามารถในการต่อสู้คดี คู่ความที่มีการศึกษาน้อยกว่าอาจไม่เข้าใจสิทธิและกระบวนการทางกฎหมาย ในประเทศเยอรมนี ศาลมีหน้าที่ให้คำแนะนำ แก่คู่ความเกี่ยวกับประเด็นทางกฎหมายและข้อเท็จจริงที่สำคัญ ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมของคู่ความมักแตกต่างกันตามพื้นฐานการศึกษา ในกรณีที่คู่ความไม่มีความรู้ด้านกฎหมายหรือมีข้อจำกัดในการอ่านเอกสาร ในประเทศเยอรมนีศาลจะมีหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อกฎหมายที่สำคัญ และช่วยให้คู่ความเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดี ดังนั้น การนำระบบไต่สวนมาใช้จะทำให้ศาลสามารถอธิบายและจัดการกระบวนการได้อย่างเป็นธรรม

4) อำนาจต่อรองในกระบวนการยุติธรรม คู่ความที่มีอำนาจต่อรองมากกว่า สามารถใช้ความได้เปรียบนี้ในการเจรจาหรือการต่อรองต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรม ในคดีที่คู่ความมีอำนาจต่อรองไม่เท่ากัน เช่น คดีผู้บริโภคที่ฟ้องผู้ประกอบการขนาดใหญ่ หรือคดีแรงงานที่ถูกจ้างฟองนายจ้าง ในประเทศฝรั่งเศสให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียแก่คู่ความ เพื่อให้เกิดความสมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ดังนั้น การนำระบบไต่สวนมาใช้จะช่วยให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมกระบวนการให้เป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย

ประการที่สอง ลักษณะของคดี ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ คดีที่มีความซับซ้อนทางเทคนิคและความเชี่ยวชาญเฉพาะ หรือคดีที่คู่ความมีความไม่เท่าเทียมกัน ดังนี้

1) ลักษณะของคดีที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ คดีแพ่งบางประเภทที่มีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ซึ่งต้องการความละเอียดในการค้นหาข้อเท็จจริงและคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ เช่น คดีการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม คดีที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ และคดีเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค คดีเหล่านี้มีลักษณะพิเศษคือมีผลประโยชน์ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวมมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล เกณฑ์การพิจารณาคดีประเภทนี้มุ่งเน้นให้ศาลพิจารณาว่าคดีนั้นๆ มีผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะหรือไม่ ซึ่งผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะสามารถแสดงออกมาได้ในหลายรูปแบบ เมื่อพิจารณาผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ ศาลต้องพิจารณาผลกระทบของคดีที่มีต่อสังคมโดยรวม หากพบว่า มีผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ การนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดี จะทำให้ศาลสามารถรวบรวมและแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างละเอียด สามารถรวบรวมพยานหลักฐานและตรวจสอบข้อเท็จจริงได้อย่างครอบคลุม ทำให้คำตัดสินของศาลเป็นไปอย่างเที่ยงตรงและคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ผลประโยชน์ของสาธารณะจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่และความปลอดภัยของประชาชนในสังคม การนำระบบไต่สวนมาใช้จึงเป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้สามารถคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะได้อย่างเต็มที่

2) ลักษณะของคดีที่มีความซับซ้อนทางเทคนิค และความเชี่ยวชาญเฉพาะ

ในคดีที่ข้อเท็จจริงลักษณะของความซับซ้อนทางเทคนิคที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือคดีที่มีความซับซ้อนในการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยเฉพาะในคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ หรือเครื่องหมายการค้า คดีที่เกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศหรือภาษีอากร ซึ่งมีรายละเอียดเชิงเทคนิคสูง จำเป็นต้องใช้ผู้พิพากษาที่มีความรู้เฉพาะทาง เนื่องจากอาจมีประเด็นที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมายและเทคโนโลยี หากผู้พิพากษานำระบบไต่สวนมาใช้จะสามารถซักถามผู้เชี่ยวชาญหรือค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อตัดสินคดีได้อย่างละเอียด เพื่อให้การพิจารณาคดีมีความ

แม่นยำยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดลักษณะคดีเหล่านี้ จะช่วยให้ศาลสามารถใช้อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมได้อย่างเหมาะสม นำไปสู่การพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น

3) ลักษณะของคดีที่คู่ความมีความไม่เท่าเทียมกัน

คดีแพ่งมักเกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางผลประโยชน์และสิทธิที่มีมูลค่าการที่คู่ความมีฐานะหรืออำนาจต่อรองต่างกันอาจส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมในกระบวนการพิจารณา เช่น คดีผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการรายใหญ่ กรณีที่ผู้บริโภคเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เช่น การฟ้องร้องเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการที่ไม่ได้มาตรฐาน ระบบไต่สวนจะทำให้ศาลสามารถรวบรวมพยานหลักฐาน เช่น สัญญาทางการค้า หรือผลการตรวจสอบคุณภาพสินค้าได้ด้วยตนเอง หรือคดีแรงงานที่ลูกจ้างฟ้องนายจ้าง ลูกจ้างมักมีข้อจำกัดในการรวบรวมหลักฐาน เช่น บันทึกเงินเดือนหรือสัญญาจ้างงาน ในระบบไต่สวน ศาลสามารถออกคำสั่งให้นายจ้างนำหลักฐานดังกล่าวมาแสดง เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่ฝ่ายลูกจ้าง คดีแรงงานหรือผู้บริโภคที่คู่ความฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัด ศาลจึงควรมีบทบาทช่วยเหลือในการรวบรวมพยานหลักฐาน

อภิปรายผล

การนำระบบไต่สวนมาใช้ในศาลยุติธรรมส่งผลให้อำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ในระบบไต่สวน ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่เชิงรุกในการแสวงหาข้อเท็จจริง ไม่เพียงแต่รับฟังพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ แต่ยังสามารถสอบสวนและค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงนี้สอดคล้องกับแนวคิดในการแสวงหาข้อเท็จจริง ที่เสนอว่าระบบไต่สวนมุ่งเน้นการค้นหาความจริง โดยศาลมีอำนาจหน้าที่สำคัญการเปลี่ยนแปลงนี้อาจนำมาซึ่งความท้าทายสำหรับผู้พิพากษาที่คุ้นเคยกับระบบกล่าวหา โดยการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางกฎหมายเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ สำหรับผู้พิพากษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำระบบไต่สวนมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยเสนอหลักเกณฑ์สองประการในการพิจารณาว่าคดีใดควรใช้ระบบไต่สวน ได้แก่ หลักเกณฑ์ด้านสถานะของคู่ความ และหลักเกณฑ์ด้านผลประโยชน์สาธารณะ เกณฑ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความเป็นธรรมและคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหลักประโยชน์สาธารณะ ที่เสนอว่าระบบยุติธรรมควรคำนึงถึงความเท่าเทียมและประโยชน์ของสังคมโดยรวม การใช้เกณฑ์ด้านสถานะของคู่ความ โดยเฉพาะในประเด็นความไม่เท่าเทียมทางการเงินและความรู้ทางกฎหมาย สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมในการค้นหาความจริงเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ที่ชี้ให้เห็นว่าความไม่เท่าเทียมระหว่างคู่ความส่งผลต่อผลลัพธ์ของคดีอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะเดียวกัน การใช้เกณฑ์ด้านผลประโยชน์สาธารณะ แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในอำนาจหน้าที่ของศาลในการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมโดยรวม นอกจากนี้ การนำระบบไต่สวนมาใช้ในบางประเภทคดีอาจส่งผลกระทบต่อระบบยุติธรรมและสังคมในวงกว้าง ระบบนี้อาจช่วยเพิ่มความเป็นธรรมและความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหลักความยุติธรรมที่เสนอว่าระบบยุติธรรมควรมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมมากกว่าการตัดสินแพ้ชนะระหว่างคู่ความ แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้อาจนำมาซึ่งความท้าทายในการปรับตัวของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ทั้งผู้

พิพากษา หมายความ และคู่ความ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจและการยอมรับในวงกว้างจึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำระบบใหม่มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุป ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้และความท้าทายในการนำระบบไต่สวนมาใช้ในศาลยุติธรรมไทย การพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลกระทบในด้านต่างๆ และการเตรียมความพร้อมของบุคลากรและระบบจึงเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิรูประบบยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

อำนาจและหน้าที่ของผู้พิพากษาในระบบไต่สวน ผลการวิจัยพบว่าในระบบไต่สวน ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่เชิงรุกในการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยไม่เพียงแต่รับฟังพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ แต่ยังสามารถสอบสวนและค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง วัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีในระบบนี้เน้นการแสวงหาความจริงและความยุติธรรมเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม มากกว่าผลประโยชน์ของคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยศาลมีอำนาจในการเรียกพยานหลักฐานหรือขอข้อมูลเพิ่มเติมจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้สามารถตัดสินคดีได้อย่างถูกต้องและยุติธรรม อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของศาลต้องเป็นไปอย่างเป็นธรรม ไม่ลำเอียง และเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ นอกจากนี้ การกำหนดลักษณะและประเภทของคดีที่ต้องใช้ระบบไต่สวน ผลการวิจัยเสนอหลักเกณฑ์สำคัญสองประการในการพิจารณาว่าคดีใดควรใช้ระบบไต่สวน ประการแรก หลักเกณฑ์ด้านสถานะของคู่ความศาลควรพิจารณาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคู่ความในด้านต่างๆ เช่น สถานะทางการเงิน ฐานะทางสังคม พื้นฐานการศึกษา อำนาจต่อรองในกระบวนการยุติธรรม ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย ในกรณีที่พบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันอย่างมีนัยสำคัญ ควรนำระบบไต่สวนมาใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย ประการที่สอง หลักเกณฑ์ของลักษณะของคดีด้านผลประโยชน์สาธารณะ คดีที่มีความซับซ้อนทางเทคนิคและความเชี่ยวชาญเฉพาะ หรือคดีที่คู่ความมีความไม่เท่าเทียมกัน โดยศาลควรพิจารณาว่าคดีนั้น ๆ มีผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะหรือไม่ โดยพิจารณาจากผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชน หรือผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในสังคม หากคดีมีผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ ศาลควรใช้ระบบไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนและคำตัดสินที่เป็นธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม การนำระบบไต่สวนมาใช้ในศาลยุติธรรมอาจมีข้อดี ช่วยให้การรวบรวมข้อเท็จจริงมีความครบถ้วนเป็นระบบมากขึ้น และเป็นการปกป้องผลประโยชน์สาธารณะได้ดีขึ้น สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างโปร่งใสและยุติธรรมมากขึ้น แต่ทั้งนี้ผู้พิพากษาและทนายความที่คุ้นเคยกับระบบกล่าวหาอาจต้องปรับตัว รวมถึงการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้เข้าใจและสามารถปฏิบัติงานในระบบใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับอำนาจหน้าที่และหน้าที่ของผู้พิพากษาในระบบไต่สวน

1.1 การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ เช่น การจัดหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทางเกี่ยวกับระบบไต่สวนให้แก่ผู้พิพากษา โดยเน้นการพัฒนาทักษะการสืบค้นข้อเท็จจริงเชิงรุก การตั้งคำถาม และการวิเคราะห์พยานหลักฐาน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับตุลาการศาลปกครองซึ่งใช้การพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวน

1.2 การพัฒนาแนวทางปฏิบัติ เช่น จัดทำคู่มือแนวทางการปฏิบัติงานสำหรับผู้พิพากษาที่ต้องใช้การพิจารณาคดีโดยระบบไต่สวน และการกำหนดขั้นตอนและวิธีการในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมโดยศาล และสร้างระบบการตรวจสอบและถ่วงดุล อย่างเช่นศาลปกครองที่มีตุลาการผู้แถลงคดี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการกำหนดลักษณะและประเภทของคดีที่ต้องใช้ระบบไต่สวน

2.1 การพัฒนาเกณฑ์การพิจารณา เช่น การพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ทางคดีในการใช้ระบบไต่สวน จากความไม่เท่าเทียมระหว่างคู่ความและผลกระทบต่อสาธารณะ และกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนสำหรับแต่ละเกณฑ์ เช่น คดีที่มีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคู่ความ ได้แก่ คดีผู้บริโภค คดีแรงงาน ที่ฝ่ายหนึ่งอาจมีอำนาจต่อรองน้อยกว่า

2.2 การจัดกลุ่มประเภทคดี โดยแบ่งประเภทคดีที่ควรใช้ระบบไต่สวนอย่างชัดเจน และกำหนดแนวทางการพิจารณาสำหรับคดีแต่ละประเภท โดยกำหนดกลุ่มคดีที่มีความซับซ้อนทางเทคนิค เช่น คดีทรัพย์สินทางปัญญา ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และกลุ่มคดีที่มีผลกระทบต่อสาธารณะ ที่ต้องการการค้นคว้าความจริงอย่างละเอียด กลุ่มคดีที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ เช่น คดีการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม

3. การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบ แก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้รองรับระบบไต่สวน ออกระเบียบเฉพาะให้สอดคล้องสำหรับการพิจารณาคดีในระบบไต่สวน

เอกสารอ้างอิง

- คณิต ญ นคร และคณะ. (2562) ปัญหาในการนำการพิจารณาคดีตามระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลไทย. ใน สำนักงานศาลปกครอง, การเสวนาทางวิชาการ ณ ห้องออติทอเรียม โรงแรมเซ็นทรา บายเซ็นทารา ศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ, กรุงเทพมหานคร.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2563). กฎหมายมหาชน วิวัฒนาการของกฎหมายมหาชนในต่างประเทศและในประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ธนภุต วรณัชชากุล. (2564). ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนกับบทบาทของคู่ความและศาล. *ข่าวเนติบัณฑิตยสภา*, 34(381), 13-17.
- ธีระ สุธีวรากล. (2563). ระบบศาลและการพิจารณาคดีของศาลในทางกฎหมายมหาชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ฉบับที่ 32 (2563, 8 กันยายน) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 137 ตอนที่ 71 ก, หน้า 1 – 3.

- ไพโรจน์ วายุภาพ. (2553). คำอธิบายระบบศาลและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 7) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- วีระพงษ์ บุญญธาส และคณะทำงาน. (2558). การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมในการค้นหาความจริงเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย. คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ศันท์ภรณ์ โสถิพันธ์. (2562). คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2556). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การนำระบบไต่สวนมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบนานาประเทศ. สำนักงานอัยการสูงสุด. กรุงเทพฯ.
- ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2546). รวบรวมข้อมูลด้านการเมืองการปกครองของไทย ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสถาบันฝ่ายตุลาการ. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ.
- โสภณ รัตนกร. (2565). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- สำนักงานศาลปกครอง. (2563). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. โครงการวิจัยระบบไต่สวนกับการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลในประเทศไทย: แนวคิดที่มาของต่างประเทศและทิศทางการใช้ในศาลไทย. กรุงเทพฯ.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. (2563) การพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวน หลักการและทางปฏิบัติที่เป็นอยู่, ใน ศูนย์กฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สัมมนาวิชาการ ณ ห้องจัดประชุมศูนย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, กรุงเทพมหานคร.